

ATITUDINILE ȘI VALORILE TINERILOR CONTEMPORANI

Diana ANTOCI, dr. conf. univ., Catedra Psihopedagogie și Educația Preșcolară, UST

Lilia LEȘAN, masteranda UST, Director IP nr.1, Coșnița, Dubăsari

Rezumat. Articolul dat prezintă un studiu teoretico-experimental care abordează raportul dintre atitudinile și valorile personale a tinerilor contemporani. Cercetarea întreprinsă s-a axat pe analiza pozițiilor științifice privind conceptul de valoare și atitudini. Studiul experimental desfășurat a permis determinarea raportului dintre valorile actuale specifice subiecților examinați și atitudinile pe care le dețin.

Cuvinte-cheie: atitudine, valoare, vârsta tinereții.

Summary. This article presents a theoretical-experimental study that addresses the relationship between the attitudes and personal values of contemporary youth. The undertaken research focused on the analysis of scientific positions on the concept of value and attitudes. The carried out experimental study allowed us to determine the correlation between the current values specific to the examined age of subjects and the attitudes they have.

Key-words: attitude, value, age of youth.

Studiul valorilor din varii perspective științifice a avut impact decisiv asupra tuturor acțiunilor, cercetărilor și practicii în domeniul psihologiei, pedagogiei etc. Problema valorilor este și va fi una dintre cele mai dezbătute și abordate de diferite științe: filosofie, culturologie, sociologie etc. Valoarea este una fundamentală pe care se axează sistemul educațional. Abordarea filosofică analizează adevărul valorilor care asigură interdependența dintre funcțiile generale ale educației și finalitățile educației. Abordarea sociologică analizează axiomatica valorilor care asigură interdependența dintre calitatea conținuturilor educației (determinate de finalitățile educației) și calitatea dezvoltării sociale. Abordarea psihologică analizează evidența valorilor care asigură interdependența dintre calitatea instruirii (determinată de obiectivele psihologice ale educației) și calitatea dezvoltării personalității umane (exprimată prin efectele învățării acumulate pe termen mediu și lung) [3].

Valorile reprezintă un necesar al existenței fiecărei persoane: după ele ne ghidăm, ele ne fac fericiți atunci când suntem aproape de a le atinge, ele ne ghidează în zilele mai puțin plăcute, ne definesc ca oameni și ne oferă argumente nevăzute atunci când vrem să luăm o pauză, ele sunt colacul de salvare. Valorile sunt cele care ne dictează atitudinile și comportamentele, ele ne dau conturul personalității și ne ajută să ne găsim o identitate [7]

Pentru clasificarea valorilor pot fi utilizate varii criterii. Petre Andrei [1] evidențiază șapte criterii în sistematizarea clasificărilor valorilor:

- 1) valabilitatea: valori relative și valori absolute, valori obiective și valori subiective;
- 2) calitatea: valori pozitive și valori negative, valori-scopuri și valori-efect;
- 3) subiectul pe care se centrează – pe sine: autopatice, pe altă persoană: heteropatice și pe ceva nepersonal: ergopatice;

4) motivul aderării la valori: accidentale, tranzitorii și valori propriu-zise ale persoanei;

5) obiectul valorilor: economice, etice, juridice, politice, estetice etc.;

6) facilitățile psihice care sunt vizate: valori sensibile, sentimentale și cognitive sau intelectuale;

7) sfera de întindere a valorilor: individuale, sociale și cosmice. Unele din aceste criterii sunt rar invocate (de exemplu, 1, 3, 4, 6), în schimb altele sunt larg răspândite (de exemplu, criteriul 5 în domeniul pedagogiei, psihologiei).

Filosoful rus H.A. Бердяев propune următoare definiție a noțiunii de valoare: „valoarea” ca „esență” și în același timp, ca condiție a existenței depline a obiectului [apud 5].

După cum a înregistrat Д.А. ЛЕОНТЬЕВ, ierarhia individuală a orientărilor valorice, ca regulă, reprezintă o succesiune de „blocuri” destul de bine delimitate. El evidențiază posibile grupări ale valorilor, unite în blocuri după diverse motive și reprezentând în sine un fel de sisteme de valori polare. În special, între valorile terminale el contrapune următoarele:

1. Valorile specifice vieții (sănătate, muncă, prieteni, viața de familie) – valori abstracte (cunoaștere, dezvoltare, libertate, creativitate).

2. Valorile autorealizării profesionale (munca interesantă, viața productivă, creativitate, viața activă) – valorile vieții personale (sănătate, dragoste, prietenie, divertisment (distracții), viața de familie).

3. Valorile individuale (sănătate, creativitate, libertate, viața activă, divertisment, încredere în sine, viața sigură din punct de vedere financiar) – valori ale relațiilor interpersonale (prieteni, viața de familie fericită, fericirea celorlalți).

4. Valorile active (libertatea, viața activă, viața productivă, munca interesantă) – valori pasive (frumusețea naturii și a artei, încrederea în sine, cunoașterea, înțelepciunea vieții).

Printre valorile instrumentale, Д.А. ЛЕОНТЬЕВ identifică următoarele dihotomii:

1. Valorile etice (onestitate, neacceptarea neajunsurilor) – valoarea comunicării interpersonale (educație, bucuria de viață, sensibilitate) – valori de autorealizare profesională (responsabilitate, eficiență în afaceri, voință puternică, executivitate).

2. Valori individualiste (cerințe înalte, independență, voință puternică) – valori conformiste (executivitate, autocontrol, responsabilitate) – valori altruiste (toleranță, sensibilitate, spectru larg de viziuni).

3. Valori ale autoafirmării (cerințe înalte, independență, neîndurare, curaj, voință puternică) – valorile acceptării altora (toleranță, sensibilitate, spectru larg de viziuni).

4. Valori intelectuale (educație, raționalism, autocontrol) – valori ale atitudinii direct emoționale (veselie, onestitate, sensibilitate) [apud 8].

În opinia lui I. Alexandrescu valoarea ca fenomen, prezintă o triplă determinare:

a) actul valorizator se desfășoară la nivelul conștiinței sociale;

b) aprecierea umană, deși e subiectivă, are premise obiective;

c) valoarea se stabilește pe criterii condiționate istoricește și socialmente de praxis [2].

Vârsta tinereții este considerată o perioadă de vârf a dezvoltării și puterii de punere în valoare a potențialului fizic și psihic. Este o perioadă de maturizare a vieții biologice, psihologice, de evoluție și armonizare a identității sociale, profesionale, familiale, de dobândire a unui anume statut și rol care vor marca evoluția personalității.

În opinia lui S. Freud, o maturizare reușită a tânărului depinde de doi factori: iubirea și munca. Primul, iubirea, se împlinește prin alegerea partenerului, prin construirea vieții familiale iar al doilea este susținut de dobândirea statutului profesional. Tânărul în această perioadă de viață se află în fața unei realități mult mai dure din punct de vedere politic, economic, social, care impune anumite structuri psiho-comportamentale interactive, adaptative.

E. Verza afirmă că vârsta tinereții este o perioadă de stabilizare și maturizare biopsihică în care subidentitățile sociale, profesionale, maritale, parentale se echilibrează prin câștigarea unui statut și rol cu influențe pertinente pentru evoluția personalității și comportamentului tânărului. În tinerețe se diferențiază, se conștientizează prezentul de viitor și se adoptă un mod personal de prospectare cu încărcătură afectiv-motivațională pentru contribuția ce și-o propune să o aducă la destinele lumii. În acest context, tânărul devine sensibil și recalitrant la întâlnirea cu nonvaloarea, noncompetența și la persoane devalorizate sau depășite de evenimente, dar este receptiv la cele care au calități deosebite, interesante și își aduc o contribuție la un domeniu sau altul [9].

E Erikson caracterizează vârsta tinereții ca vârstă mijlocie în ciclurile vieții și ca fiind dominată de amplificarea identității sociale și de angajare, implicarea pe acest plan făcându-se prin sarcini sociale. În același timp, viața se caracterizează, în opinia sa, prin trăirea intensă a experienței dragostei și începutului vieții de familie, ceea ce duce la dezvoltarea intimității. La vârsta tinereții continuă dezvoltarea identității și este specifică criza intimității și izolației. Intimitatea presupune stabilirea relațiilor apropiate cu altul, un cuplu cu două identități, în care nu se pierd calitățile unice nici a uneia. Iar izolarea, din contra, presupune incapacitatea sau eșecul în stabilirea reciprocității. Ca atare, această perioadă se dezvoltă influențat de oscilarea între intimitate, izolare și starea în care Eu-l simte necesitatea de a se lega de noi persoane, grupuri, organizații, cauze etc. Se dezvoltă astfel calitatea și capacitatea de partener și, legat de acest statut, se dezvoltă diferite forțe morale interne intime care justifică și alimentează sacrificii și compromisuri. Dragostea și munca capătă un loc central în structura de conținut a personalității [apud 4].

Scopul cercetării îl constituie determinarea corelației atitudinilor cu orientările de valoare la adolescenți și tineri. Pentru cercetarea atitudinilor și valorilor la tineri am utilizat următoarele instrumente: testul „Ce atitudini adopți cel mai frecvent” de Fabrice Lacombe, testul „Identificarea valorilor” după GOPTPC.

În opinia lui F. Lacombe cea mai eficientă/benefică atitudine care ar da rezultate la multe relații și realizări este cea de *deschidere*.

Atitudinea de deschidere este caracterizată de asertivitatea, valorile gândurilor, emoțiile, deciziile persoanelor care manifestă deschidere. Ei acceptă interlocutorul așa cum este, cu scopul de a construi, păstra legătura stabilită. O atitudine deschisă înseamnă a avea o atitudine potrivită pentru orice situație; înțelegerea interlocutorului, prin atenția acordată, ascultarea corectă și punerea în valoare. Această atitudine se bazează pe stima de sine proprie și a apropiatului; pe inteligența personală care permite să ne adaptăm situațiilor, problemelor, limitelor și obiectivelor pentru a forma relații armonioase. Cuvântul cheie la această atitudine este *voința*, fiindcă situații dificile și stresante sunt multe, dar, numai cu voință putem împreună construi ceva bun și frumos. Pe cealaltă parte, este atitudine de *închidere* caracterizată ca o protecție paradoxală împotriva înfruntării unei realități dificile. Închiderea împiedică să avem o poziție constructivă cu interlocutorul, ceea ce duce la închiderea în sine.

Fabrice Lacombe distinge și dă descriere la 5 atitudini de închidere:

Atitudinea de agresivitate semnifică atac, nerespectarea limitei relaționale cu ceilalți, înfrângere pe teritoriul personal. Persoanele care reflectă această atitudine nu-i preocupă nevoile, îngrijorările celor din jurul său.

Manifestând această atitudine poți obține ceea ce-ți dorești, numai că această legătură satisfăcătoare/realizare poate dura pe un termen scurt. Ea se bazează pe supraevaluarea personală și devalorizarea interlocutorului. Există diferite forme de agresivitate: bullyingul, atacul personal, atitudinea trupestă. Exprimând atitudinea de agresivitate duce la nerespectarea limitelor celuilalt care generează în interlocutor un comportament de protecție. Sentimentul care stă la baza acestei atitudini este *furia*.

Atitudinea de manipulare este o manifestare de închidere care are ca rezultat confuzia, diversiunea. Generează agitație în relații, nu permite o poziționare clară și transmite frustrări și disconfort. Acționând astfel, adesea este un amestec de supraevaluare și devalorizare. Este o atitudine care ia forma unei seducții prea marcate sau persistă prea multă energie în relații. Sentimentele de bază sunt un amestec de teamă și furie.

Atitudinea supunerea pasivă este o evadare pasivă prin acceptarea fără discernământ a ceea ce-și dorește interlocutorul, ca o nevoie de securitate care are un rezultat de conformitate, marcat de o devalorizare subiacentă. Această atitudine are ca consecință timiditatea, neliniștea, discreția exagerată și un comportament inhibat. Nevoia de securitate și de a fi acceptat are prioritate față de o obținere efectivă a lucrurilor. Manifestând această atitudine persoanele nu au cerințe față de alții/de la alții. Emoțiile prezente la atitudinea supunerea pasivă sunt teama și tristețea.

Atitudinea supunerea activă are ca rezultat evitarea activă pe ceilalți și devalorizarea lor. Acei care exprimă o astfel de atitudine îi putem caracteriza/vedea ca persoane bune, înțelepte, ascultători care acceptă lucrurile fără rațiune. Mai poate fi descrisă ca o formă de manipulare pasivă, adică te faci plăcut cuiva, prioritar fiind să obții minimum cu care ești

mulțumit. Emoțiile pe care le resimt indivizii cu atitudinea supunerea activă sunt un amestec de frică și bucurie.

Atitudinea supunerea agresivă semnifică atac indirect celorlalți, din motivul incapacității de a acționa în anumite situații. Această atitudine este întâlnită rar, din simplul motiv că ne dorim relații/legături satisfăcătoare. Persoanele cu o astfel de atitudine sunt caracterizați printr-o postură de retragere deziluzionată folosind uneori ironia, gelozia, calomnia indirectă/ bârfirea.

Primele două atitudini (agresivitatea, manipularea) sunt dominante în sensul că indivizii caută să controleze orice situație, relație etc. Următoarele trei (supunerea pasivă, activă și agresivă) indivizii îi lasă pe ceilalți să se ocupe de situație, relație, să întreprindă acțiuni.

Manifestarea diferitor atitudini arată abilitatea noastră de a genera relații împlinite [7].

Un alt test aplicat a fost testul „Identificarea valorilor” Testul dat este format din 37 de întrebări și fiecare subiect a bifat căsuțele din stânga fiecărei valori care era importantă pentru ei. Au bifat oricât de multe au dorit. Însă condiția era ca să aibă grijă să nu bifeze o valoare despre care doar credeau că „ar trebui” să fie importantă. Le-au bifat doar pe acelea după care își trăiesc viața sau sunt hotărâți s-o trăiască [6].

Pentru determinarea raportului dintre variabilele studiate (atitudinile și valorile) am aplicat metode matematico-statistice (testul Pearson prin utilizarea programului de analiza statistică a datelor SPSS-22,0) care ne-au permis identificarea relațiilor semnificative pozitive și negative de diverse categorii de intensitate medie și puternică, între testele „Ce atitudini adopti cel mai frecvent?” și „Testul identificarea valorilor”.

Mai jos, în Tabelul 1 sunt expuse coeficienții de corelație dintre valori și atitudini la tineri.

Tabelul 1. Coeficienții de corelație (r) dintre atitudinile adoptate și valorile identificate la tineri după testul Pearson

Vârsta	Corelații semnificativ-pozitive	Interpretarea
20 ani	<p>Agresivitate și provocare (r= 0,383 la p≤0,049)</p> <p>Agresivitate și egalitate (r= 0,517 la p≤0,006)</p> <p>Agresivitate și faima (r= 0,469 la p≤0,014)</p> <p>Deschidere dominantă și fericirea familiei (r= 0,476 la p≤0,012)</p> <p>Supunere agresivă și respectul (r= 0,496 la p≤0,008)</p> <p>Deschidere dominantă și asumarea riscului (r= 0,388 la p≤0,046)</p>	<p>Datele corelației semnificative pun în evidență faptul că la vârsta de 20 ani, tinerii devin mai maturi, pun în valoare fericirea familială, concentrare asupra relației cu familia, asupra timpului și atenției acordate copiilor, partenerului de viață, părinților sau rudelor, au o atitudine deschisă pentru asumarea riscului, confruntarea cu provocările și cerințe necunoscute ale vieții</p>
21 ani	<p>Agresivitatea și creația (r= 0,538 la p≤0,047)</p> <p>Supunere activă și competitivitatea (r= 0,540 la p≤0,046)</p> <p>Deschiderea dominantă și autoexprimarea (r= 0,670 la p≤0,009)</p>	<p>Datele semnificativ pozitive de intensitate medie obținute, demonstrează că la vârsta de 21 ani, tinerii ocolesc competițiile prin demonstrarea capacității de a comunica ideile și sentimentele personale, care fac posibilă concurența să fie una cu caracter sănătos.</p>

22 ani	<p>Deschidere dominantă și realizarea (r= 0,616 la p≤0,025)</p> <p>Deschidere de rezervă și echilibru (r= 0,680 la p≤0,010)</p> <p>Deschidere media și echilibru (r= 0,721 la p≤0,005)</p> <p>Supunere agresivă și echilibru (r= 0,577 la p≤0,05);</p> <p>Supunere activă și creația (r= 0,732 la p≤0,004)</p> <p>Deschidere dominantă și creația (r= 0,558 la p≤0,047)</p> <p>Deschidere dominantă și egalitatea (r= 0,616 la p≤0,025)</p> <p>Agresivitatea și învățarea (r= 0,627 la p≤0,022)</p> <p>Deschidere dominantă și perfecționarea personală (r= 0,558 la p≤0,047)</p> <p>Deschiderea dominantă și activitatea fizică (r= 0,676 la p≤0,011)</p> <p>Supunerea activă și activitatea fizică (r= 0,775 la p≤0,002)</p> <p>Deschiderea media și asumarea riscului (r= 0,661 la p≤0,014)</p> <p>Deschidere dominantă și siguranță (r= 0,679 la p≤0,011)</p> <p>Deschidere media și siguranță (r= 0,620 la p≤0,024)</p> <p>Deschiderea dominantă și protecția (r= 0,652 la p≤0,016)</p> <p>Deschidere media și protecția (r= 0,640 la p≤0,018)</p> <p>Supunerea activă și protecția (r= 0,586 la p≤0,035)</p> <p>Agresivitatea și spiritualitatea (r= 0,618 la p≤0,024).</p>	<p>Rezultatele obținute în urma corelației, ar semnifica că la vârsta de 22 ani, tinerii au afirmare a propriei persoane, sunt empatici, înțelegători, încrezuți, mențin un echilibru între locul de muncă și viața personală în ceea ce privește alocarea de timp și energie, concep sau fondează unele lucruri sau idei, înțeleg că suntem egali ca valoare la fel ca și ceilalți, dau garanție a îndeplinirii unui angajament chiar dacă ar fi nevoie de implicare în activități care solicită efort fizic și ar anticipa sau elimina oricare pericol, risc sau prejudiciu, mențin unele situații de durată, sigure și previzibile.</p>
23 ani	<p>Deschidere media și echilibru (r= 0,878 la p≤0,050)</p> <p>Agresivitatea și antreprenoriatul (r= 0,921 la p≤0,026)</p> <p>Manipularea și siguranța financiară (r= 0,923 la p≤0,026)</p> <p>Deschidere media și munca în echipă (r= 0,878 la p≤0,050)</p> <p>Deschiderea media și siguranța (r= 0,878 la p≤0,050)</p> <p>Agresivitatea și protecția (r= 0,888 la p≤0,044).</p>	<p>Indicii corelației semnificative de intensitate medie la subiecții cu vârsta de 23 ani, pune în lumină ca valoare competența, promovarea, deprinderile, împlinirea profesională, activitățile intelectuale captivante, fiind în relație cu menținerea unui echilibru între locul de muncă și viața personală în ceea ce privește alocarea de timp și energie de colaborare; munca îndeaproape cu ceilalți în direcția unor scopuri comune și desigur siguranța financiară - salariul sau beneficiile care sunt satisfăcătoare și predictibile.</p>
24 ani	<p>Deschiderea de rezervă și realizarea (r= 0,617 la p≤0,043)</p> <p>Deschidere de rezervă și avansarea (r= 0,678 la p≤0,022)</p> <p>Deschiderea dominantă și creația (r= 0,652 la p≤0,030)</p> <p>Deschiderea de rezervă și provocarea (r= 0,678 la p≤0,022)</p> <p>Supunerea agresivă și faima</p>	<p>Rezultatele obținute în urma corelației pozitiv-semnificative, ar semnifica că tinerii de 24 ani sunt deschiși la însușirea de cunoștințe și satisfacerea curiozității, au prieteni stabili și plini de afecțiune, acordă ajutor și sprijin celorlalți, aderă fermă la un cod moral, sunt predispuși la provocări prin implicarea în sarcini și proiecte stimulante și solicitante ceea ce</p>

	<p>($r= 0,617$ la $p\leq 0,043$) Deschiderea de rezervă și prietenia ($r= 0,617$ la $p\leq 0,043$) Deschidere dominantă și ajutor acordat celorlalți ($r= 0,652$ la $p\leq 0,030$) Supunerea agresivă și integritatea ($r= 0,726$ la $p\leq 0,011$) Agresivitatea și asumarea riscului ($r= 0,614$ la $p\leq 0,045$) Manipularea și munca în echipă ($r= 0,638$ la $p\leq 0,035$) Deschiderea de rezervă și învățarea ($r= 0,617$ la $p\leq 0,043$) Supunerea pasivă și perfecționarea personală ($r= 0,660$ la $p\leq 0,027$)</p>	duce la o maximă evidențiere și renume.
25-35 ani	<p>Deschiderea dominantă și echilibru ($r= 0,584$ la $p\leq 0,022$) Agresivitatea și echilibru ($r= 0,595$ la $p\leq 0,019$) Supunerea pasivă și echilibru ($r= 0,660$ la $p\leq 0,007$) Manipularea și competitivitatea ($r= 0,552$ la $p\leq 0,033$) Supunerea pasivă și egalitatea ($r= 0,637$ la $p\leq 0,011$)</p>	<p>Datele semnificativ pozitive de intensitate medie obținute, demonstrează că la vârsta de 25-35 ani, nivelul de educație este adecvat profesiei, persistă conștientizarea că toate ființele umane se nasc cu aceleași nevoi și dorințe de bază, că toți vrem să fim în siguranță, să fim respectați și să fim lăsați să luăm propriile noastre decizii și că ne dorim menținerea unui echilibru între locul de muncă și viața personală în ceea ce privește alocarea de timp și energie personală.</p>

Concluzii:

- valorile au fost și vor rămâne un angajament deosebit de dificil, date fiind conotațiile diferite pe care variatele ramuri ale științei le exprimă termenului și care sunt mai apoi răspândite în limbajul comun. Cel mai răspândit sens este cel dat de științele umane. În estetică, filosofie și literatură, termenul tinde să aibă un sens normativ. Valorile devin criterii pe baza cărora oamenii și colectivitățile fac distincția dintre bine și rău, dintre frumos și urât, dintre dezirabil și indezirabil;

- în perioada tinereții, apare o tendință conturată de a observa conținutul de valori al umanității, nivelul atins de aceste valori cu care este pus să se confrunte și măsura în care este pregătit să răspundă cerințelor vieții reale. Spre deosebire de perioada anterioară, în tinerețe se diferențiază, se conștientizează prezentul de viitor și se adoptă un mod personal de explorare cu încărcătura afectiv-motivațională pentru contribuția ce și-o propune să o aducă la destinele lumii. În acest context, tânărul devine sensibil și încăpățânat la întâlnirea cu nonvaloarea, noncompetența și la persoane devalorizate sau depășite de evenimente, dar este receptiv la cele care au calități deosebite, interesante și își aduc o contribuție la un domeniu sau altul; la vârsta tinereții dinamica manifestărilor atitudinale se modifică de la un an la altul. La vârsta de 20-22 ani atitudinea dominantă este *supunerea agresivă*, persoanele cu o astfel de atitudine sunt caracterizați printr-o postură de retragere deziluzionată folosind

uneori ironia, gelozia, calomnia indirectă, se explică prin faptul că tinerii sunt în primii ani de licență, nu sunt încă adaptați cu diferite categorii de oameni, motiv fiind și incapacitatea de a acționa în anumite situații. Această atitudine este întâlnită rar. La vârstele de 23-35 ani dominantă este *atitudinea de deschidere* care se bazează pe stima de sine proprie și a apropiatului; pe inteligența personală care permite să ne adaptăm situațiilor, problemelor, limitelor și obiectivelor pentru a forma relații armonioase. Calitatea cea mai principală la această atitudine este *voința*, fiindcă situații dificile și stresante sunt multe, dar, numai cu voință putem împreună construi ceva bun și frumos.

- la vârsta tinereții pe prim plan este valoarea *sănătatea*, ea fiind o dimensiune importantă a calității vieții ce poate fi considerată ca o bunăstare fizică mentală și socială, într-o manieră pozitivă. La fel la toate vârstele perioadei tinereții ca valoare dominantă este *fericirea familială*, ce semnifică concentrare asupra relației cu familia, asupra timpului și atenției acordate copiilor, partenerului de viață, părinților sau rudelor; valoare *responsabilitatea* care poate deveni realitate prin fericirea continuă, opțiuni de carieră incitantă și profitabilă, cultivarea timpului familial și relațiile personale fericite.

Bibliografie

1. Andrei P. Filozofia valorii. Ediția a III-a. Iași: Polirom, 1997. 240 p.
2. Alexandrescu I. Persoană. Personalitate. Personaje. Iași: Junimea, 1988. 316 p.
3. Botezatu L. Reușita școlară – premise. În: Columna, nr.3, 2014. p.259-267.
4. Briceag S. Psihologia vârstelor. Curs universitar. Bălți, 2017.
5. Guțu Z., Dohotaru M. Axiologie – cadru de referință în formarea orientărilor valorice la studenți. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2017, nr.9 (109). Seria Științe ale educației.
6. Ghid de orientare profesională a tinerilor și planificare a carierei: Suport de curs. Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului. Chișinău: CIDDC, 2008.
7. Lacombe F. Faites confiance a votre Intelligence relationnelle (pour developper votre potentiel de communication), France: Edition Geresco, 2014.
8. Paladi A. Psihologia adolescentului și adultului. Suport de curs. Chișinău: USM, 2018.
9. Verza E. Psihologia vârstelor. București: Editura Pro Humanitate, 2000.